

Батлав.....

УЛСЫН ШАЛГАЛТ - 2018

МОНГОЛ ХЭЛ-12

Аймаг / дүүрэг: .....
Сум .....
Сургууль: .....
Анги: ..... Бүлэг: .....
Овог: .....
Нэр: .....

САНАМЖ, ЗӨВЛӨГӨӨ

- Шалгалт 80 минут үргэлжилнэ.
- Шалгалтын материал хоёр хэсэгтэй ба нэгдүгээр хэсэг нь унших чадвар сорьсон, хоёрдугаар хэсэг нь бичих чадвар сорьсон задгай хэлбэрийн даалгавраас бүрдэнэ.
- Даалгавар бүрийн хариултыг өгөгдсөн сул зайд бичиж тэмдэглэнэ.

Намрын уянга

Хаашаа л харна өвсний толгой онгожээ. Сэвэлзэх салхины аясаар уван цуван унах зүрхэн хэлбэрт алтан навчис сэргүүн цагийг урин залах урилгын хуудас мэт санагднам.

Өглөөний нарнаа өвсний шүүдэр сувдан зүүлт лугаа бөнжигнөх нь болор шилэн өнгө алтан намрын хаанаас гараад ирэв гэж бодогдоор. Өвгөн улиас жихүүцэн шилгээхэд усан дусал шүршин, навчис эргэлдэн хийсэх нь намар цагийн нэгэн шинж буюу.

Уулсын орой буданд умбаж, нуурын хөвөөнд хос ангир аянд бэлтгэн ганганаалдах нь нарны галтай, ногооны сөлтэйд ажлаа амжуул гэж хэлэх шиг санагдана.

...Намар бол үдэлтийн улирал байдаг аж. Мөрөн хотын нисэх онгоцны буудал дээр очиход хүүгээ, дүүгээ, хүүхнээ, хүргэнээ “Хээрийн галуу нисэн үл хүрэх газраас эрдэнэ өвөртөлж ирэх” их үйлсэд сурхааар одоход нь олон арван хүн үдэж байлаа. Хос ангир салж ядан ганганаалдаж, хоёр тийш нисэх гэж байгаа мэт салж ядан хөтлөлцөн явахыг хараад намар гэдэг бас уярлын улирал юм даа гэж бодлоо.

Алтан намар! Энэ уг зөвхөн хийссэн навчис, гандсан өвснөөс гарсан гэж үү? Үгүй ээ.

Намрыг алдаршуулагч алтан өнгө бол боловсorch гүйцсэн тариа будаа билээ. Шингэж байгаа наран зүгийн их хөндийг алтан тал гэж нэрлэмээр санагддаг. Намар бол нөр их ажлын үе. Алтан үрэл ачсан машин тэрэгний цуваа тариан талбайгаас үтрэм, үтрэмээс үйлдвэр, компани чиглэн өдөр шөнө, өглөө үдэшгүй үргэлжилсээр байдаг. Баян намрын өгөөжийг бахархан барахын аргагүй.

Эх орны маань дөрвөн зүг, найман зовхиист намрын нөр их ажил өрнөж байна. Тариалангийн тариа, Батсүмбэрийн байцаа, Бор нуурын төмс, Жаргалантын сонгино, сармис, Ховдын шийгуа ачсан машин тэрэг улаан шаргал тоос татуулан аймаг, сумын төв, эх орны нийслэлийн зүг хурдлан давхиж байна. Хэн ч харсан түүнийг ямар их тариа, ногоо вэ? Яасан олон машин тэрэг вэ? гэж бодогдоо. Бас баян намрын өгөөж гагц энэ биш. Мөн мал сүргийн тарга хүчийг зузаатгахаар зүтгэж буй малдын хөдөлмөр.

Хүдэн татсан буурал тайгад ч “хүүхэн хээнцэр” шугuid ч өнгө бурийн жимс багц багцаараа бөнжийнө. Саглагар хушны салаа мөчир бүрд самар бөнжигнөнө. Гэвч энэ бүхэн аяндаа ам руу ороод ирэхгүй зүтгэл чармайлтаараа өгөөмөр намрын үр шимиийг хүртэнэ. Байгалийн хишгийг хүртэхдээ нүд улаан, мөнгө цагаан шунахайрч үндэс мөчрийг нь таслахгүй ухаалаг гэгээлэг хандах нь чухал билээ.

Тос даасан намар гэж ярьцаадаг. Мал сүрэг тарга хүчээ аван зудыг давах зузаан хуягтай болдог. Өрөм зузаарч, цөцгий өтгөрч, ааруул хурууд тос дааж, цагаан идээ цалгиж бялхсан үе билээ. Бид бас уйтган хонгор намар гэж ярьдаг. Хүйлэн хөх тэнгэрт нүүдлийн шувууд ганганаан эллэх үеэр улиг болсон урьдын юм бодогдоно. Сэтгэл гэгэлзээд уйттай ч юм шиг, гунигтай ч юм шиг ой санамжинд хадгалагдсан дурсамж сэргэх нь бий.

Намрын улирал хүн хүнд янз янзын сэтгэгдэл төрүүлдэг аж.

-Хул дүүрэн айраг шимж уруул чимчигнүүлэн суухыг намар гэдэг юм гэж адучин Лувсан гуай ярьж байна.

-Зах хязгааргүй шаргалтах тариан тэнгист аварга комбайн сэлж, үтрэм дүүрэн шаргиатах алтан үрлийг намар гэдэг юм гэж тракторч Дорж ярилаа.

-Полин дотор орж ирсэн гахай буудаыг намар гэдэг юм гэж ангийн хорхойтон Базар гуай хэллээ.

-Ярайсан бухал, дүнхийсэн нурууг намар гэхгүй юу гэж хадланч Луузан гуай хариуллаа.

-Байцаатай шөл, төмстэй хуургыг намар гэнэ дээ гэж тогооч Баяраа ярилаа.

-Жимсээ аваарай, самраа аваарай гэж хар зах дээр хашгирахыг намар гэдэг юм гэж наймаачин Думаа өгүүлэв.

-Хонхон дуу жингэнэхийг намар гэдэг юм гэж сурагч Бадраа ярьж байна.

-Намар гэж намрыг л хэлнэ биз. Өшөө ямар юмыг намар гэдэг юм бэ гэж Должин эмээ өгүүлж байна. Тэгээд би маргасангүй. Хүн хүний ажлын намар ийм л юм даа гэж бодлоо...

Шижир тэнгист уухилж яваа аварга комбайны нүргээн, үтрэм дүүрэн шаргалтсан тариа будааны шаргияа, цаг хоромтой уралдсан тариаланчдын хөгжөөн, зэл татан хошуурсан шувуудын ганганаан, сургууль хичээлдээ шамдсан охид хөвгүүдийн цовоо цолгиун дууны цангианаан эд бүхэн цөм намрын уянга аж. Бүр симпони болон уянгалж байна.

Д. Сүрэнжав

НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ. УНШИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР
Эхийг задлан шинжлэх даалгавар.

[25 оноо]

1. Онцолсон үгийн утгыг эхийн агуулгатай холбож тайлбарлаарай.
[6 оноо]
өвсний толгой **онгожээ-**

ногооны сөл-

алтан үрэл ачсан машин –

улиг болсон урьдын юм-

үтрэм дүүрэн шаргалтсан тариа-

симпони болон уянгалах –

2. Жишээ баримтаар батлан тайлбарлаарай.
[4 оноо]
Намар бол үдэлтийн улирал байдаг аж-

Намрыг алдаршуулагч алтан өнгө бол боловсорч гүйцсэн тариа будаа –

Намар эх орны маань дөрвөн зүг, найман зовхиист намрын нэр их ажил өрнөнө-

Намар өнгө бүрийн жимс багц багцаараа бөнжийнө-

3. Дүрслэх ур маягийг тайлбарлан бичээрэй.
[6 оноо]
Залах урилгын хуудас мэт-

Сувдан зүүлт лугаа бөнжигнөх-

Тос даасан намар-

Уйтан хонгор намар-

Өвгөн улиас жихүүцэн шилгээх-

Шижир тэнгист уухилж яваа-

4. Намрыг юу гэж дүгнэснийг олж бичээрэй?
[4 оноо]
Дорж:

Луузан:

Баяраа:

Думаа:

5. Дараах санаанаас нэгийг сонгон мэдрэмж, үзэл бодлоо /нэг цогцлолбороор/ бичнэ үү.

[5 оноо]

- Сэвэлзэх салхины аясаар уван цуван унах зүрхэн хэлбэрт алтан навчис сэргүүн цагийг урин залах урилгын хуудас мэт санагднам.
- Уулсын орой буданд умбаж, нуурын хөвөөнд хос ангир аянд бэлтгэн ганганалдах нь нарны галтай, ногооны сөлтэйд ажлаа амжуул гэж хэлэх шиг санагдана.
- Намрын жимс аяндаа ам руу ороод ирэхгүй зүтгэл чармайлтаараа өгөөмөр намрын үр шимийг хүртэнэ.

ХОЁРДУГААР ХЭСЭГ. БИЧИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

Улирал бүхэн өөрийн өнгөтэй, уянгатай, онцлогтой байдаг. Намраас өөр нэг улирлыг сонгон гарчиг өгч, бичихдээ уншигчийн сонирхол татахуйц эх зохион бичээрэй.

Үгийн тоо 250-300

/25 оноо/

Засагч багш нарт зориулав